

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/114/89-94>

Pərvin Həsənova

Azərbaycan Dillər Universiteti

<https://orcid.org/0009-0008-5867-0417>

prvinhsnova4@gmail.com

Con Faulzun yaradıcılığında magik elementlərin ədəbi strukturu

Xülasə

Məqalə, XX əsr bədii şüurunda magik realizm probleminin təzahür xüsusiyyətləri və bu metodun Con Faulz yaradıcılığında tarixi, məhəbbət, psixoloji və mənəvi keyfiyyətlərin təsviri kontekstində araşdırılması məsələsinə həsr olunmuşdur. Con Faulz yaradıcılığında antik obrazlar və mifoloji motivlərin “Volxv” və “Mantissa” romanlarında magik realizmin təzahür xüsusiyyəti kimi qiymətləndirilməsi tədqiqatın problemi kimi dəyərləndirilir. Bu romanlarda magik realizm həyatın adiliklərində möcüzə tapmaq, əsərlərin ideya-məzmun qatına tutum, məna vermək, obrazların şəxsi keyfiyyətlərini, mənəvi dünyalarının zənginliklərini daha rəngarəng, təbii və canlı şəkildə təsvir etmək vasitəsidir. Eyni zamanda Con Faulzun magik realizmi, reallığın qeyri-mümkün məqamlarını, ekzistensial problemlərin tarixin müxtəlif dövrlərində təkrarlandığını göstərmək vasitəsinə çevrildiyini və bu yanaşmanın onun ədəbi mirasına necə təsir etdiyi təhlil edilir.

Açar sözlər: *ingilis ədəbiyyatı, magik realizm, fantastika, mistik elementlər, mif*

Parvin Hasanova

Azerbaijan University of Languages

<https://orcid.org/0009-0008-5867-0417>

prvinhsnova4@gmail.com

The Literary Structure of Magical Elements in the Work of John Fowles

Abstract

The article is devoted to the features of the manifestation of the problem of magical realism in the artistic consciousness of the 20th century and the study of this method in the context of the description of historical, love, psychological and spiritual qualities in the work of John Fowles. The assessment of antique images and mythological motifs in the novels “The Magus” and “Mantissa” in the work of John Fowles as a feature of the manifestation of magical realism is considered as a problem of research. In these novels, magical realism is a means of finding miracles in the mundaneness of life, of giving meaning to the idea-content layer of works, of describing the personal qualities of characters, the richness of their spiritual worlds in a more colorful, natural and lively way. At the same time, it is analyzed how John Fowles’ magical realism has become a means of showing the impossible moments of reality, the repetition of existential problems in different periods of history, and how this approach influenced his literary heritage.

Keywords: *English literature, magical realism, fiction, mystical elements, myth*

Giriş

Magik realizm (sehrli realizm) XX əsrin II yarısında əsasən Latın Amerikas ədəbiyyatında formalassa da, bu cərəyanın təsiri bir çox dünya ölkələri ədəbiyyatında hiss olunmağa başladı. İlk öncə Avropalı rəssamların, sonralardan isə söz sənəti nümayəndələrinin yaradıcılığında tətbiq olunan magik realizm metodu, reallıqla fantastikanın sərhədlərini birləşdirən üslubdur və ənənəvi realist nəsrə fəvqəltəbii elementlərin daxil edilməsi ilə xarakterizə olunur.

Magik realizm termini kimi tarixə düşən bu metod, ilk dəfə alman sənətsünası Frans Roh (1925) tərəfindən şərh olunmuşdur. Sənətsünas, dövrün incəsənət nümunələrində fantastik və xəyali elementləri, ən sadə şəkildə real olan gündəlik həqiqətlərə uyuşmayan ifadəsi kimi təqdim etmişdir.

Frans Roh, ekspresionizmdən sonra incəsənətdə yeni cərəyanın – realistik təsvirlərlə yanaşı sehrli və ya mistik atmosferin əmələ gəldiyini qeyd edirdi. Ekspresionizm subyektiv hisslərə və emosional ifadəyə əsaslanırsa, magik realizm ətrafdakı gerçəkliyi sakit və detallı bir formada göstərir, amma onun alt qatında sirli bir qeyri-müəyyənlik hiss olunur. F.Rohun fikrincə, sənət əsərləri həqiqətə fərqli prizmadan baxmağı bacarmalı və adi dünyaya fərqli bir dərinlik verməlidir (Roh, 1927).

Tədqiqat

XX əsrin II yarısından etibarən magik realizm termininə bədii ədəbiyyatda da rast gəlinir. İlk dəfə argentinalı tənqidçi Artura-Uslaro Pietri, bu cərəyanın bədii əsərdə təcəssüm prinsiplərini işləyib hazırlamışdır. Mifik təsəvvürlərə arxalanan magik realizmdə, zaman və məkan anlayışları məntiq qanunlarına tabe olmur. Keçmişlə indiki zaman arasındakı əlaqələri izləmək, səbəb və nəticələrin qarışmış şəkildə, bəzən isə nəticənin səbəbdən əvvəl gəldiyinə rastlamaq bu metodun özünəməxsus xüsusiyyətlərindəndir. Nağıllar, əfsanələr, nəslədən-nəsilə ötürülən fantastik hekayələr qısacası, folklorla bağlı ədəbiyyat magik realizm cərəyanının sehrini yaradır. Bu qeyri-adi hadisələr oxucunu razı salmaq üçün heç bir əlavə zəhmət tələb etmir. Burada heç bir şey “qəribə” deyildir. Qəribə olan oxucunun özünün gerçəklik anlayışıdır. Magik realizm metodu ilə yazılmış əsərlərdə postmodern mətnə tez-tez rast gəldiyimiz mübaliğələrə, məcaz və metaforalara, kinayələrə müraciət olunur. Əfsanələr, miflər və nağıllar gündəlik həyat problemləri də sehrin möcüzənin qarışıqında təqdim olunur. Bu cür əsərlərdə ruhlara, cadulara, mistik qüvvələrə rast gəlinir, bəsit məkanlar və xarakterlər qeyri-real hadisələrlə uzlaşdırılır. Müxtəlif sehrli, əfsanəvi varlıqların, magik əşyaların, mənsub olduğu xalqın, inandığı dinin mistik əhvalatlarının, obrazlarının əksi, əsərdə zamanın mücərrəd bir məhfuma çevrilməsi və bəzi məqamlar magik realizmin əsas prinsiplərindəndir. Gerçək dünya ilə xəyali dünyanı birləşdirərək bədii əsərdə yeni atmosfer yaratmaq gücünə sahib olan yazıçılar yeni düşüncə tərzinin formalaşmasına, dünyanın mifik modelinin cızılmasına xüsusi səylərini göstərmişlər.

Zaman keçdikcə dəyişikliklərə məruz qalmış magik realizm termini zamanın sınağından uğurla çıxaraq, postmodernizmdə də öz mövqelərini qoruyub saxlamışdır. Mistikadan çox postekspresionizm və avanqardizmin elementləri hiss olunan magik realizmdə reallıq, “irreallıq” sanki irrassionallıq formasında təqdim olunur. Bəzi hallarda isə irrasional düşüncə tərzinin məhsulu kimi qiymətləndirilən magik realizm, dünyanın mifik modelinin qurulmasında və onun bədii təqdimatında vasitəçi kimi çıxış edir (Mirzəyeva, 2019, s. 138). Magik realizm həm modernizm eyni zamanda da postmodernizmin tərkib hissəsində inkişaf etdiyi üçün ondan bəhrələnərək qeyri-adi bədii ifadə vasitəsinə çevrilmişdir. Bu ifadə vasitəsinin imkanları sərhəd tanımır. Magik realizm modernizmdə gerçəkliklə fantaziyanı bir-birindən ayırmadan təqdim edir. Personajlar və hadisələr real dünyaya aiddir, amma onlar arasında izah olunmayan, möcüzəvi hadisələr baş verir. Modernistlər zamanın sirkulyar və qeyri-xətti olduğunu göstərirlər və bu xüsusi önəm kəsb edir. C.Coysun, X.L.Borxesin, M.Bulqaqovun hekayələrində zaman təkrarlanır, bəzən isə paralel dünyalar şəklində davam edir.

Daxili monoloq, fragmentarlıq və müxtəlif perspektivlər modernizmin əsas xüsusiyyətləri kimi magik realizmdə də eyni yanaşmadan dəyərləndirilir. Bu metoddan siyasi və sosial problemləri simvolik obrazlarla təsvir etmək üçün də istifadə olunurdu. Toni Morrison “Sevgili” romanında zəncilərin kölə taleyini onların yaşadığı psixoloji travmaları “ruh” obrazında ifadə edirdi. Haruki Murakami isə coğrafi sərhədləri aşaraq universal məkanlar yaradır, Yaponiya reallığını paralel dünyalarla təsvir edirdi. Həqiqət subyektiv olsa da yazıçı onu izah etməyə çalışır. Reallığı subyektiv və eksperimental şəkildə təqdim edən modernizmdə həqiqət axtarışına cavab olaraq yaranan magik realizm bu reallığı sehrli və qeyri-adi elementlərlə genişləndirdi. Magik realizm öz-özlüyündə həm modernizmin davamçısı həm də onun sərhədlərini genişləndirən bir istiqamət kimi qəbul edildi. XX əsr ingilis nəsrində həqiqi reallığı inkar edən, modernizm, abstrakt təfəkkürə əsaslanır, insanı cəmiyyətdən ayrı təsəvvür edir, dünyanı narahat, həmişə dəyişikliyə, yenilənməyə can atan fərdin şüur və şüuraltı komplekslərinə əsaslanaraq soyuq və sərt rənglərlə, müxtəlif konstruksiya və simvollarla istifadə etməklə əks etdirir (Connor, 1995, s. 23). Həqiqətin daha nisbi olduğu postmodernizmdə, magik realizm bu nisbiliyi daha da gücləndirərək vurğulayır, modernizmin

ciddiliyindən postmodernizmin oyunbazlığına keçid nöqtəsi kimi çıxış edir. Postmodernizm dünyanın simulyasiya olduğunu ilk qəbul edir və magik realizmi bu anlayışı ifadə etməyin əsas üsullarından birinə çevrilir.

2. Con Faulzun “Volxv” romannında reallıq və bədii fantaziyanın vəhdəti. Reallığı daha da nisbi hala gətirilməsi prinsipini güclü şəkildə ifadə edən müəlliflər arasında Con Faulz gerçəkliklə fantaziyanı sərhədlərinin silinməsində magik realizmin bəzi elementlərindən istifadə edir. Yazıçı tam anlamıyla magik realistlərdən sayılmasa da, onun romanlarında reallığın qeyri-müəyyənliyi, oyun prinsipləri açıq-aşkar şəkildə görünür. Xüsusiylə, “Volxv” romanı fantastik və sirli elementlər vasitəsilə həqiqətin nisbi olduğunu vurğulayır ki, bu da onu magik realizmə yaxınlaşdırır. Mif və folklor nümunələrinə müraciət edən yazıçının əsərlərində informasiyanın çoxluğu, psixanaliz, mifologiya, erotika, pastiş, simvolika və sehr elementlərinin mövcudluğu onun əsərlərinin süjet xəttinin bir çox mənbələrdən bəhrələnməsinə işarədir. Bütün bu xüsusiyyətlərin biri-biriylə əlaqələndirilməsi Con Faulz mətnlərinin çoxyönlümlü olmasının əsas səbəbidir. Onun əsərlərinin gərgin drammatizmi mifoloji aspektdə ekzistensial dəyərlərinin dərinədən araşdırılması ilə müəyyənləşir. Yazıçının “Kolleksiyaçı” (The Collector, 1963), “Volxv” (The Magus, 1965), “Fransız leytenantın qadını” (The French Lieutenant's Woman, 1969), “Qara ağacdən olan qüllə” (The Ebony Tower, 1974), “Mantissa” (Mantissa, 1982) kimi əsərləri müəllifin zəngin və geniş dünya duyumunun və düşüncə tərzinin görüş yeri, bir-biriylə uyushması, spesifikliyi qoruyub saxlamaqla ümumbəşəri dəyərlər əsasında araya gəlməsinə köklənmişdir. Con Faulzun romanları, üslub olaraq Viktoriyan romanından Latin Amerikası romanının poetik xüsusiyyətlərini özündə, cəmləşdirir, gözlənilməz ədəbi assosiasiyaların, orta əsrlər fransız balladalarından tutmuş müasir absurd təhkiyənin prinsiplərini özündə ehtiva edən, yəni intermedial xarakter kəsb edən əsərlərdir. Yüksək intellektə sahib olan yazarın yaradıcılığının məhsuldar dövründə tarixə, mifə, dini mövzulara müraciət etməsi, əsərlərinin məna və mövzusundam harmonik vəhdətin yaranmasına səbəb olmuşdur. C.Faulz bədii irsinin xarakterik xüsusiyyətləri – kütləvilik və elitizm, mətnin zənginliyi, uydurma, real və simvolik birləşmələr, onun yaradıcılığını XX əsrin neoklassizmi kimi təsnif etməyə imkan verir (Connor, 1995, s. 45).

Müəllifin postmodern kontekstə sığışdırdığı magik realizmin estetikası ilə yığrulmuş əsərləri mükəmməl süjet xətti ilə oxucusunu əsərin mövzusuna bağlayır. Lakin onun əsərlərini, Latin Amerikası romanının poetikasıdan uzaq düşmüş kimi, hesab etmək olmaz. Mətdə ruh və ya kabusun protaqonist kimi iştirakı, fəvqəl gücə malik olmaq, izahı olmayan qəribəliklərin adi hadisəsi kimi qələmə verilməsi və dini-mifoloji motivlər, folklor nümunələri Latin Amerikası romanında olduğu kimi, Faulzun əsərlərində də mövcuddur.

Con Faulzun 1950-ci illərdə yazdığı “Volxv” romanı faktiki olaraq, illüziyalar burulğanına düşmüş ingilis gəncliyinin real həyatını əks etdirir. Bundan əlavə magik realizm metodu ilə yazılmış əsərlərinin əsas ana xəttini təşkil edən tənhalıq mövzusu, şəxsiyyətin özünüdərk yollarının axtarışı problemi, Faulz nəsrinin aparıcı istiqamətlərindəndir. Romanda reallığın həqiqətləri sehr elementləri ilə vəhdətdə təqdim olunur. Mifoloji obrazlar, sehrbaz Konçis, labirint anlayışı, fəvqəl hadisələr əsərin magik realizm metoduyla yazılmış mükəmməl nümunələrdən hesab edilməsinə imkan verir. Çox qarışıq mistik, detektiv, intellektual tapmaca, paradoksal hadisələrin bir araya gəldiyi bu romanda, müəllifin oyun elementlərindən istifadə etdiyini görə bilərik. Bu, insanın ekzistensial problemlərinin dəyişilməz olduğunu tarixin müxtəlif dövrlərində təkrarlandığını və müasir dövrdə də aktuallığını təsdiqləmək məqsədi güdüdü. Yazıçı eyni zamanda mifoloji motivi konkret əsərin ideya-məzmununa üzvi şəkildə bağlamağı bacarmış bu baxımdan, mifoloji motiv onun əsərlərində magik realizmin təzahür xüsusiyyətinə çevrilmişdir. Antik dövrün mifləri Viktoriyan dövrünün dəyərləri ilə üzvi vəhdətə girərək müasir ingilis cəmiyyətinin həqiqətlərini tapmaq və bədii şəkildə göstərmək meyli, Con Faulz əsərlərindəki güclü mifoloji ovqatın təzahürüdür. Mifoloji ovqatın miqyası böyüdükcə yazıçı, metafora və simvollarından istifadə edir, keçmişlə indinin əsl həqiqətlərini oxucuya açıqlamağa cəhd edir. Con Faulz, semantik və bədii obrazları dərinləşdirmək üçün mifoloji kontekstdən fəal şəkildə istifadə edir. Eyni zamanda, yunan mədəniyyətinin təzahürlərinin bütün spektrini (coğrafiya, əxlaq və etika, qədim mifologiya izahı və s.) göstərə bilmişdir. Təbiəti mənəvi, canlı materiya kimi qələmə verən yazıçı, qədim şairlərin

ənənəsini davam etdirir. Klassik miflərdən materiallardan istifadə edərkən Con Faulzun müasir mif yaradıcısı olduğunu iddia etmək olar. Yazıçı “İngiltərə-Yunanıstan” antinomiyasını izah etməklə, romanda mifin işlənməsi, onun yeri və mənası problemini qabardır (D'Haen, 1983, s. 78).

Yazıçının mifoloji kontekstdə söz oyunları oxucunun həqiqəti aydınlaşdırmasında çətinliklərlə üz-üzə qoyur. Peşəkarcasına hazırlanmış oyunlar, rollar əsəri daha qarışıq hala salır, lakin bütün bunlarla yanaşı hansısa real faktlar (London küçələrinin adları, Yunanıstan adaları), eyni zamanda oxucunun ayağının reallıqdan tamamilə üzüməsinin qarşısını alır. Mövcud reallığa nifrət edən və ingilis kökəsinə şübhə ilə yanaşan qəhrəmanın həyatı qeyri-müəyyənliklərlə doludur. Baş qəhrəmanın adı “Orfey” mifindən götürülmüşdür. Bu mifin əsasında yazıçı, mükəmməl Nikolas Erfe xarakterini yaradır. Baxmayaraq ki, müəllif bu əsərini mifoloji motivlərin əsasında yazsa da, konkret mifdəki hadisələrlə heç bir bağlılığı yoxdur. O, sadəcə baş qəhrəmanların adını yunan mifologiyasından təsirlənərək götürmüş və onu daha fərqli şəkildə magik realizm nümunəsi kimi ərsəyə gətirmişdir. Nikolas Erfey üçün uydurma, mistik dünya, real dünyadan daha dəyərli və maraqlıdır. O, reallıq və illüziya arasında qalaraq, tədricən öz həyatına nəzarət edə bilmədiyini, böyük bir oyunun piyada fiquruna bənzədiyini anlayır. Roman boyu reallığın qeyri-müəyyənliyi və insanın taleyini idarəetmə qabiliyyətinin məhdudluğu ön plana çıxır. Magik realizm kontekstində bu qəhrəmanın getdikcə gerçəkliyə olan inamını itirməsi və mistik, simvolik məqamlarla dolu bir dünyada öz kimliyini və azad iradəsini sorğulaması ilə ifadə olunur. Bu proses həm də intertekstuallıq və psixoloji manipulyasiya vasitəsiylə güclənir. Konçisin qurduğu teatra bənzər oyun yalnız Nikolas üçün deyil, oxucu üçün də reallıqla illüziyanın sərhədlərini yox edir. Erotik və sehrli elementlər isə bu transformasiyanı daha da dərinləşdirir və beləcə insanın taleyi üzərində tam nəzarətinin olub-olmadığını sual altına alır. Konçisin ölmüş sevgilisi haqqında Nikolasa danışması qeyri-reallıq təəssüratı yaradır. O ölmüş sevgilisinin şəklini Nikolasa göstərir. Ertəsi gün Nikolas Konçisin malikanəsinə yenidən gəlir və həmin qızla koridorda rastlaşır. Növbəti səhər həmin qız kişilərlə birgə masa arxasında əyləşmiş olur. Bu hadisələrdən sonra süjet getdikcə daha da qəlizləşir. Sonralar evdə iki əkiz bacıların yaşadığını öyrənən Nikolas, həmin bacıların Konçisin təklifi ilə ona oyun oynadıqlarını anlayır. “Amma ən çox da Lilini canlandıran aktrisanı gözlədim. O, gənc, zəkali, əyləncəli, göz qamaşdırıcı gözəllikdəki Cənubi Avropalı üzün kimə aid olduğunu öyrənməli idim” (Fowles, 2004, s. 172). Bacılardan biri – Julinin bu rolda vəzifəsi Nikolası özünə aşiq etməkdir. Əsərdəki hadisələr irəlilədikcə biz Nikolasın artıq Konçisin oyununun sirrini açmağa başladığının şahidi oluruq. “Nəhayət ki hər şey açılmağa başlamışdı. Bura indi baş verənlərin hamısı xüsusi bir maskalı oyunun parçası idi” (Fowles, 2004, s. 184). Con Faulz məqsədli şəkildə xülya ilə reallıq arasındakı məhdudiyyətləri aradan qaldırır. O daim simvolların, işarələrin, ehyamların dilində danışır. Bu sənətkarın yaradıcı təfəkküründən doğan həzz detallarıdır. Müəllif özü tələdə, oyun içində oyun yaradaraq oxucunu arxasınca aparıb təhlükəli bir macəranın düz mərkəzinə sürükləyir. Əsərdə həqiqi reallığı hər hansı bir konkret coğrafi məkanla əlaqələndirmək mümkün deyil. Müəllif, antik dövr düşüncə tərzinə qayıtmış, real və magik dünyalardan ibarət bir aləm yaratmağa nail olmuşdur. Simvolik planda bu baxımdan yunan adaları həm real dünyanın, həm də irreal dünyanın obrazları qismindədir. Con Faulz magik realizm yaradıcılıq metodundan istifadə edərək, bu iki dünyanı yaxınlaşdırmağa nail olub (Belsey, 1980).

3. Con Faulzun “Mantissa” romanında mistifikasiya. C.Faulzun “Mantissa” romanında bədii yaradıcılıq prosesinin fəvqəltəbii və mistik güc olduğu fikri irəli sürülür. Müəllif obrazları yaratmır, onları kəşf edir, yaxud onlar özlərini diktə edirlər. Sənətkarın dünyası ilə real dünya arasında sərhədləri itir və bu ideya magik realizmdə tez-tez rast gəlinən konsepsiyadır. Romanın baş qəhrəmanı Maylz Qrini xəstəxanada ayılır və anidən qarşısında sirli və erotik qadın – Erato peyda olur. O, həm Maylzın ilham pərisi, həm onun əsərinin personajı, həm də öz müstəqil iradəsi olan mistik qüvvə kimi çıxış edir və obrazın gerçək olub-olmadığını ayırd etmək mümkün olmur. Erato və Maylz arasındakı dialoqlar həm intellektual, həm də erotik xarakter daşıyır. Romanda intertekstuallıq, imitasiya, haşiyəyə çıxma, mistika, erotika və sehr elementləri ahəngdar birləşərək, reallıq və illüziyanın sərhədlərini silir, adi həyatın içində gizlənmiş fəvqəltəbii qatları üzə çıxarır. Obrazlar mistik məqamlarla çuğlaşaraq, zaman və məkanın sərhədlərini aşır, simvollar qədim inanclardan və mədəniyyət arxetiplərindən güc alır. Erotik çalarlar yalnız cismani ehtirasın deyil,

həm də ruhun dərinliklərindəki sirli axtarışların ifadəsinə çevrilir. Sehr və intertekstuallıq isə romanın toxumasında bir-birinə qarışaraq oxucunu tanış dünyanın qeyri-adi çalarlarını kəşf etməyə vadar edir (Fowles, 1982).

Con Faulzun “Mantissa” romanının estetik dəyəri romanda antik yunan, roma və müəyyən mənada xristian dünya duyumunun dərinəndən araşdırılması ilə müəyyənləşir. İngilis mədəniyyəti isə dini dəyərlərlə yanaşı antik magik dünya duyumunun elementlərinin daşıyıcısı qismində çıxış edir. Deməli, əslində ingilis mədəniyyəti və incəsənəti bir neçə mədəniyyətin təmsalında təşəkkül tapmış və magiyanın müxtəlif, rəngarəng xüsusiyyətlərini özündə birləşdirir. Beləliklə, Con Faulzun “Mantissa” əsərindəki mifoloji motivi təhlil edərkən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, sənəti, yaradıcılığı bütöv şəkildə ehtiva etməyə çalışan insan kişi və qadın başlanğıclarını bir-birinə calayır, müxtəlif hadisələri bir-birinin vasitəsiylə izah etmiş olur. Özünün sehr dolu təxəyyülünə qapılan qəhrəman mifoloji dünyadan ibarət magik reallığı həqiqi reallıq kimi qəbul edir, digərlərini də magik reallıqda olan absolyut həqiqətlərə inandırmağa çalışır. Bu cəhətdən “Mantissa” romanı metaforik əsər hesab olunur. Tədqiqatçılar romanda mistik elementləri üzə çıxarırlar. Mistika özünü həm süjetdə, həm personajların xarakteristikasında, həm də onların münasibətlərində büruzə verir.

Con Faulzda mistifikasiya, elə mətnin daxilində kontekst yaradır və çoxlu substantiv potensiala malik olur. Oxucudan müəyyən şərh bacarıqlarına, assosiativ hərəkətlərə və hissənin bütövlüklə dialektik əlaqəsinə malik olmasını tələb edir. C.Faulzda mistifikasiya, sehrli reallıq nəzərdə tutulduğu kimi aldatma və çaşdırmaq cəhdi deyil, əksinə, həqiqətə gedən yol, xətdən yüksəliş, psixoloji katarsis deməkdir. Bu, bədii texnikanın funksiyalarının belə dəyişməsi dövrümüzün mədəniyyətinin şərti, teatr və oyun məkanının reallıqları ilə təsdiqlənir. Müasir ədəbiyyat məkanında müəllif və oxucu şərik və ya yoldaş kimi görünür, həqiqət axtarışında ortaqlar bir yola axtarırlar.

Sehr elementləri, mistifikasiya Con Faulzun romanlarında fəlsəfi, psixoloji, detektiv, imitasiya və stilistik xüsusiyyətlər qazanaraq aktiv struktur-semantik valentliyə malikdir. Onun əsərlərində mistifikasiyalarla dolu bədii mətnin semantik məkanının formalaşması göstərilir. Yalnız mövzu və problemlər səviyyəsində mövcud olan mistifikasiya həm də substantiv strukturu müəyyən edir və Faulz mətnlərinin poetikasına təsir edən aktiv obrazlı komponentə çevrilir. Mistifikasiya romanın bədii məkanına qeyri-real elementləri (təsəvvürlər, yuxular, hallüsinasiyalar, proqnozlar və s.), oyun və keçmiş mədəni və tarixi təcrübənin mədəni kodlaşdırılmasını daxil edir. O, əsərin quruluşuna saxtalaşdırma motivlərinin daxil edilməsi texnikası, texnologiyası olmaqla mənanın formalaşması və məna təyini sahəsini genişləndirir. Mistifikasiya roman formasının tərkib hissəsi kimi povestdə dinamizm yaradır və mərkəzi obrazların qurulmasında özünü göstərir (Parodiya, İroniya, Yumor, 2019).

Nəticə

XX əsr İngilis ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Con Faulzun əsərlərini oxuyarkən reallığın itməsinin, absurdun məntiq qanunları üzərində qələbəsinə hiss etməmək mümkün deyil. Müəllifin oyun, təxəyyüllə gerçəklik arasındakı sərhədləri silməsi əsərlərinin dramatizmini qabardır. XX əsrdə real dünyabaxışına çevrilmiş ekzistensial mistika Con Faulz ədəbi irsinin fəlsəfi əsasını təşkil edir. İngilis cəmiyyətinin əhval-ruhiyyəsinə uyğun gələn bu konsepsiya Faulzun yaradıcılığında fərqli müstəvidən təqdim olunur. Fransız ekzistensiallarının qurduqları “sərhəd situasiyalarını” ingilis yazıçısı personajlarının vasitəsiylə dəf edir. Con Faulzun yaradıcılığında mistifikasiya fəlsəfi dünyadərki üçün zəruri mənəvi əhval ruhiyyə yaradır və yaradıcılıq metodu kimi magik realizmin ilkin şəraitini hazırlayır. C.Faulzun əsərlərindəki magik realizm metodunun bədii qaynağı antik yunan miflərinin üzərində formalaşmış müasir ingilis dünya duyumudur. Faulzun yaradıcılığında magik realizm metodunun prinsiplərindən istifadə edərək XX əsr ingilis gerçəkliyini müxtəlif rakurslardan rəngarəng bədii vasitələrlə işıqlandırdığı sübuta yetirilmişdir. Postmodern yaradıcılığa belə bir yanaşma əsərlərin bütöv mətn kimi xüsusiyyətlərini üzə çıxartmaq imkanı verir. Məhz magik realizmin tətbiqi nəticəsində yazıçı XX əsrdə özünün mahiyyət dəyərinin axtarışında olan insanın

ekzistensial-fəlsəfi problemlərinin dərinliklərinə nüfuz edə bilmiş, yaradıcılığının universal cəhətlərini və potensial imkanlarını müəyyən etməyə müvəffəq olmuşdur.

Ədəbiyyat

1. Mirzəyeva, V. (2019). *Afro-amerikalı yazıçıların yaradıcılığında folklor-mifoloji motivlər və magik realizm problemi*. İpək yolu, №3, 137-145.
2. Belsey, S. (1980). *Critical practice*. Text. Kathrin Belsey. London: Methuen.
3. Connor, S. (1995). *The English novel in history, 1950 to the present*. London.
4. D'Haen, Th. (1983). Text and Reader: A Communicative Approach to Fowles, Barthes, Cortazar and Boon Text. Th. D'Haen. Amsterdam, 190.
5. Fowles, J. (2004). *The Magus* Text.: a novel / John Fowles. London: VINTAGE. 658
6. Fowles, J. (1982). *Mantissa*. Little, Brown and Company. New-York, Boston, London.
7. Roh, F. (1927). *Realismo mágico: Problemas de la pintura europea más reciente*", trad. Fernando Vela, en *Revista de Occidente*, 301.
8. Parodiya, İroniya, Yumor. (2019, noyabr 29). <https://kulis.az/news/27534>
http://www.au.edu.az/upload-files/menu/ipekyolu/2019_3/18MirzeyevaV.pdf

Daxil oldu: 10.12.2024

Qəbul edildi: 15.03.2025